

J. van Florenstein Mulder

Een veelbesproken en veel omstreden dier. In hoeveel sagen, gedichten, sprookjes en fabels is hij niet het onderwerp van gesprek? Zijn vermeende sluwheid is spreekwoordelijk. Geroemd en geprezen, maar nog meer verguisd is Reintje de Vos in poëzie zowel als in proza. We willen hier echter de nuchtere feiten beschouwen en vermelden. De vos (*Vulpes vulpes*) behoort tot de meest verspreide roofdieren in Europa. Systematisch volgens Brehm ingedeeld in de klasse zoogdieren, orde roofdieren en familie hondachtigen (*Canidae*) zou men hem kunnen beschouwen als een wilde hond met een lichaamslengte van 60-80 cm (incl. staart 90-130 cm), schouderhoogte 35-40 cm en een gewicht van 6-10 kg. Er zijn veel variëteiten - er komen praktisch geen twee vossen van precies dezelfde kleur voor — welke men in twee groepen zou kunnen indelen, nl. de gewone en de brandvossen. De eerste is aan de rugzijde vrij licht roodbruin, aan de buik- en keelzijde grijswit, terwijl de laatste van boven donker roodbruin, aan de keel en buik donkergrijs is. In geheel Europa, van de Noordkaap tot Zuid-Griekenland (met uitzondering van IJsland en Kreta) komen vossen voor (uiteraard ook in Siberië, Azië en Amerika, in diverse andere variëteiten). De rode kleur neemt min of meer af van noord naar zuid, hetwelk ook geldt voor de lichaamsgrootte. In verticale richting ligt zijn verspreidingsgebied tussen zeehoogte en het gebergte tot 2500 m boven zee, alwaar hij o.a. de doodsvijand is van de alpenmarmot.

Zijn biotoop is het bos, in het bijzonder dichte naaldhoutdekkingen maar daarnaast ook landbouwgebieden met daarin verspreide - grotere of kleinere - boscomplexen. Beide geslachten (♂ rekel, ♀ moervos) leven in de herfst en winter gescheiden, vanaf de paartijd, welke ligt tussen half januari en februari, tot het einde van de zomer, paarsgewijze. Men is teruggekomen van de veronderstelling dat alleen gedurende de paartijd de beide geslachten bij elkaar komen. De rekel blijft in het voorjaar en de zomer bij zijn "gezin" en helpt duidelijk mee om voedsel voor de jongen te vangen en aan te brengen en om de jongen op te voeden in het

later zelf voorzien daarin. Of hier sprake is van een jaarmonogamie of een bijeenblijven voor het leven is nog niet duidelijk, het eerste lijkt mij het meest waarschijnlijk.

De legendarische sluwheid van de vos wordt vaak sterk overdreven. Hoewel zeker niet dom, zijn zij toch ook weer niet uitzonderlijk slimmer dan de meeste andere dieren in de natuur. In zeer karige tijden en wanneer er jongen te verzorgen zijn kan de brutaliteit de overhand krijgen boven een bedachtzame sluwheid.

De vos is een uitgesproken nachtdier, de kans er een te zien te krijgen heeft men praktisch alleen tegen het donker worden en in de schemering voor zonsopgang. Ziet men meer regelmatig overdag een vos in het terrein dan is de stand bedenkelijk genomen. Het is bekend dat hij in hollen onder de grond leeft en daarin zijn jongen voort- en grootbrengt, hetgeen niet wegneemt dat een vos zich overdag vaak schuil houdt in een dichte dekking van bijvoorbeeld jong grovedennen- of fijnsparrenbos. Ook veel heide in minder goed groeiende, ijle opstanden is een welkome begroeiing waarin de vos graag de avond weer afwacht om op strooptocht uit te gaan. Met regen, stormachtige herfst-dagen met veel loofval en na de eerste sneeuw, zijn zij bij voorkeur "onder". Wat de hollen betreft wordt meestal gebruik gemaakt van een bestaand konijnenhol of dassenhol. Hij zal echter niet tegelijk met de das hetzelfde hol bewonen. Zelden zal een vos van a tot z zelf de arbeid verrichten om een hol te maken. Naarmate de stand dichter is zullen zij op de meest onwaarschijnlijke plaatsen hollen betrekken. Het vinden ervan kan men niet aan het toeval overlaten of door eenvoudig zoeken met veel succes bekrond zien. De ervaren jacht-opziener zal het spoor proberen op te vangen en door dit te volgen de plaats weten te vinden. Ook zal hij aan de prent zien of het een moer of rekel is en vooral in het eerste geval op deze manier de bouw kunnen vinden. De prent van de moervos is duidelijk kleiner dan van de rekel. Beide komen veel overeen met die van een hond, met dien verstande dat dan de hond van geringere lichaamsgrootte is dan de vos. Het zonder meer het terrein afzoeken naar een in gebruik zijnd vossenhol zou veel te

* Foto's: ITBON

tijdrovend zijn. Uiteraard zal in de maand maart de aandacht hier extra op gericht zijn omdat tegen april de jongen, na een draagtijd van zeven tot acht weken, geboren worden. Het aantal welpen bedraagt vier tot zeven, in uitzonderingsgevallen meer. Evenals jonge honden worden zij blind geboren en worden door de moeder de eerste week praktisch niet verlaten. Een eerder druk belopen hol, waarbij enige dagen geen sporen te zien zijn, is voor de ervaren wildschut het zekerste teken dat er pas een nest ter wereld is gekomen. Blauwachtig haar aan de ingang van het hol duidt op de bewoning daarvan door een moervos met haar welpen. Heeft men voldoende aanwijzingen en besluit men tot uitgraven dan moet dit ook direct gebeuren, aangezien de oude vos de aanwezigheid van een mens direct ruikt en dan prompt gaat verhuizen naar een daarvoor in reserve gehouden hol. Na ca. vijf weken komen de jonge vosjes buiten het hol om onderricht van de ouden te ontvangen en om te spelen en te stoeien. Wanneer zij de leeftijd van ca. tien weken hebben bereikt vertrekt de gehele familie naar een op enige km afstand gelegen terrein, omdat het geboortegebied voor en door de steeds meer voedsel eisende jongen te veel is afgestroopt.

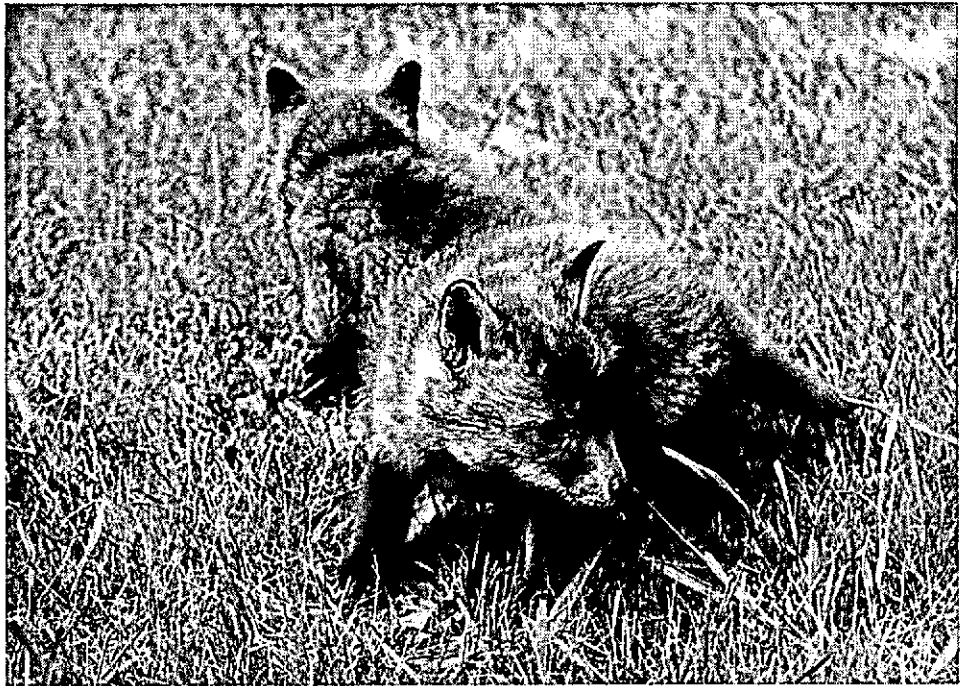
Nemen we de schadelijkheid van de vos in beschouwing dan dient eerst vermeld te worden dat hij in de Jachtwet onder het schadelijk wild gerekend wordt. Met nog verschillende andere diersoorten geniet hij deze twijfelachtige eer, bijvoorbeeld ook met een andere bosbewoner, het wilde zwijn. Wel ligt bij deze laatste de schade meer op het terrein van de flora en bij de vos op het terrein van de fauna. Geen bosbouwer zal in twijfel trekken dat het wilde zwijn zonder meer schadelijk is voor landbouw en tuinbouw in engere zin. Met de schadelijkheid in de bosbouw is het heel anders gesteld en zal het zwartwild als verdelger van ongewenste insecten en dergelijke eerder nuttig zijn, terwijl de schade aan bosplantsoen vrij gering en aan oudere opstanden (10-25 jaar) te verwaarlozen is. Alleen in bezaalingen met eikels en beuken kunnen zwijnen desastreuze vernielingen aanrichten. Het begrip schadelijk blijkt dus zeer betrekkelijk te zijn en geheel af te hangen van het standpunt waaruit men de zaak bekijkt. Evenzo is het met de vos gesteld. Een ieder die met de jacht te maken heeft, en ik denk hierbij in de eerste plaats aan het toezicht houdend personeel bij de jacht, zal het, om het zeer zacht uit te drukken, met gemengde gevoelens aanzien dat de vossenstand aan de hoge kant is of wordt. Elke recht geaarde faunabeheerder zal de vos kort moeten houden (of doen houden) om zo vele andere diersoorten te kunnen beschermen.

Gaan we Reinaard's menu na dan zullen we daarop vinden: fazanten, patrijzen, korhoenders, wulpen en andere bodembroeders waarvan zowel de oude, de jongen, als het broedsel, een welkome prooi voor

hem zijn. Hazen, jong en oud, reekalveren en dergelijke versmaadt hij evenmin. Op dit terrein van de fauna is hij dus uitgesproken schadelijk. Nemen we echter een ander gerecht van hem, het konijn, dan zullen velen juichen en terecht, het voor de bosbouw zo schadelijke konijn kan door de vos kort gehouden worden. Ik weet dat er bosbeheerders zijn die de vos bewust sparen of doen sparen om konijnenschade te bestrijden. Of dit in de praktijk veel nut en effect heeft wil ik in het midden laten, zelf ben ik er niet van overtuigd. Een ander zeer belangrijk deel van zijn menu, nl. muizen (hoofdzakelijk woelmuizen), kevers, larven en andere insecten, toont aan hoe nuttig hij kan zijn voor land- en bosbouw. Hij heeft ook nog de nuttige taak van het opruimen van ziek en zwak wild. Als laatste prooi moet genoemd worden het pluimvee. Wat hij op dit gebied kan presteren moet men niet onderschatten. Hoewel de opvatting dat hij meer doodt en moordt dan hij op kan m.i. niet juist is, kan hij hele kippen- en eendenlopen in een nacht uitmoorden om er slechts enkele van mede te nemen. Krijgt hij

Een half jaar oude vos

Spelende jonge vossen

daarvoor de kans, en dat zal vooral in de tijd van de opgroeiende jongen het geval zijn, dan zal hij de rest geleidelijk komen ophalen, al zal het tijdelijk moeten worden begraven. Men moet dit beschouwen als een voorraadvorming voor latere, mogelijk schrale tijden. Op dit punt is geen enkele belangengroep met de vos gebaat en zal men zonder meer tegen hem zijn. Ten opzichte van vroeger jaren is er echter op twee punten veel veranderd. De kleine pluimveestapels als nevenbedrijf van de boer (of voor eigen voorziening) zijn meest verdwenen, terwijl de grote bedrijven veel meer geconcentreerd en daardoor beter beschermd zijn. Ook is de konijnenpopulatie door de optredende myxomatose zeer belangrijk teruggelopen. Deze beide voedselbronnen zijn voor de vos aanzienlijk opgedroogd, met als gevolg een groter gevaar voor het kleinwild, waarvan de instandhouding toch zeer gewenst is. Nu wordt er vaak gesproken over een te geringe en een te hoge vossenstand. Wat is te veel en wat is te weinig? Dit in een getal uit te drukken zou ik niet kunnen en niet durven. Wel ben ik er van overtuigd dat gevaar voor uitroeien praktisch niet bestaat (methoden als uitgassen en met gif werken buiten beschouwing gelaten) en dat een geringe stand alleen gehandhaafd kan worden wanneer alle geoorloofde middelen om vossen te elimineren, intensief worden toegepast. Het is m.i. veel gemakkelijker om het tot een (te) groot aantal vossen in een bepaald gebied te laten komen dan om de stand binnen strenge perken te houden, om niet eens te spreken over het wegvangen van de laatste

vos. Tot de eerder genoemde geoorloofde middelen zou ik willen rekenen:

- 1 Het schieten op drijfjachten, al dan niet met speursneeuw;
- 2 De aanzit 's avonds laat of 's morgens vroeg, al dan niet met gebruik making van lokmiddelen (eventueel ook bij maanlicht);
- 3 Het vangen op de klem;
- 4 Het uitgraven van de hollen om de nesten met jongen, al dan niet met de moervos, te bemachtigen.

Op de techniek van al deze methoden nader in te gaan zou hier te ver voeren, wel zij er nogmaals op gewezen dat alleen een intensief toepassen van al deze werkwijzen - en dit impliceert een voldoende en deskundig jachttoezicht - de vos binnen de perken kan houden. Een omstandigheid dat de vos wat aantal betreft niet eenvoudig binnen de perken is te houden, is het in onze streken ontbreken van zijn natuurlijke vijanden, in de gedaante van wolven, adelaars en haviken, die wel voorkomen in meer noordelijk en oostelijk gelegen gebieden.

Een andere reden, waarom zijn aantal niet te veel mag toenemen, is het gevaar van hondsdolheid. Wanneer we zien dat in onze buurlanden Duitsland en België deze gevreesde ziekte tot aan onze grens voorkomt dan mogen we van heel veel geluk spreken dat deze nog niet binnen is gekomen. In de vrije natuur is de vos, naast het ree een van de dieren waarbij regelmatig tekenen van dolheid worden waargenomen. En wie wel eens met deze verschijnselen te maken heeft gehad zal dubbel begrijpen hoe we van onze kant er naar zullen moeten streven de

Jonge vos voor de burcht

kans op verspreiding zo gering mogelijk te maken. Er bestaat niet voor niets sedert vele jaren een premie van f 15 voor elke vos, jong of volwassen, ingeleverd bij en vernletigd onder toezicht van de politie. Ook heeft men enige tijd geprobeerd een vossen-vrije zone langs de grens met de besmette buurgebieden te maken. Door waarnemingen van het ITBON is men hier echter geheel van teruggekomen, omdat een en ander averechts werkte. Het ontstane vacuüm trok juist dieren aan met alle mogelijke gevolgen van dien. In dit verband is het misschien vermeldenswaardig dat door het ITBON gemerkte vossen worden uitgezet (zowel oude als jonge) om te zien hoe ver zij zich verplaatsen en verspreiden. Men weet dan in het onverhoopte geval van rabies in Holland iets meer over de beweeglijkheid van vossen.

Om een indruk te geven wat door een moedervos naar haar jongen wordt gebracht, volgt hier een opsomming van wat, in een mij bekend geval, aan resten gevonden werd bij het uitgraven van een vossennest waarin vijf vosjes van ca. drie weken oud werden aangetroffen: vier fazantenhennen (van het nest gehaald) uit een terrein waarin in totaal tien tot twaalf hennen voorkwamen; elf jonge hazen en één konijn, waarbij moet worden opgemerkt dat in dit terrein beduidend meer konijnen voorkwamen dan hazen. Een duidelijke voorkeur dus voor hazen boven

konijnen. Een ander geval kan ik mij herinneren waarbij de resten werden gevonden van zes jonge wilde zwijnen, tien eenden (over een afstand van 5 km weggehaald). Ook de resten van reekalveren worden herhaaldelijk aangetroffen. In de tijd dat de jonge vossen buiten het hol zich leren bekwamen in het vangen van o.a. vogels zijn zeer veel jonge zangvogels (lijsters en merels) het slachtoffer. De schadelijkheid voor waterwild is gering daar de vos enerzijds niet graag zwemt (hoewel hij het zeer goed kan) en anderzijds als bewoner van hogere, drogere gronden, niet van nattigheid houdt.

Tekenen die wijzen op de aanwezigheid van vossen zijn: Vossensporen, gelijkend op die van een kleine hond, en uitwerpselen, vaak met duidelijke resten van haren en botten en gedeponeed op verhoogde plaatsen als stenen, boomstronken, enz. Ook is voor de geoefende wildman de blaf duidelijk te herkennen als een kort hoog gekef.

Resumerend kan men zeggen dat de schadelijkheid en het nut van de vos vrijwel met elkaar in evenwicht zijn, waarbij de faunabeheerder het accent - m.i. terecht - iets meer zal leggen op de schade en de bosbeheerder op het nut. Ook hier zullen dus bos- en wildman elkaar moeten weten te vinden en is elke eenzijdige benadering van het vraagstuk uit den boze.